

The Body as a Social Construct: from Proto-Sociology to Classical Theories of Social Interaction

UDC: 316.613

DOI: <https://doi.org/10.15421/1724109>**Stadnik Oksana**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-6121-7612>, stadnikoks72@gmail.com*National Academy of Culture and Arts Management (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

Relevance. The issue of the social construction of the body and corporeality in the modern sociocultural environment is becoming increasingly relevant in the context of scientific research, as society creates and regulates attitudes towards the human body through mechanisms of control, coercion, and regulation, which change depending on historical and cultural conditions. The sociological study of corporeality encompasses various eras and models of disciplinary influence, from religious paradigms to postmodern approaches, making this issue extremely important for understanding the interaction between individuals and society, especially within the framework of contemporary consumer and cultural processes.

The purpose of the article is to carry out a complex systematization and analysis of conceptual models of the body, which consider it as an object of social control, coercion and regulation, with an emphasis on the evolution of these approaches, starting with religious and military paradigms and ending with modern consumerist and cybernetic ideas about the body. Particular attention is given to the mechanisms of social construction of the body, which have changed over different historical periods, reflecting sociocultural dynamics and influencing modern perceptions of corporeality.

Results. The research identified and systematized the main models of social control over the body, including religious, military, sports, and consumerist models. Each of these models offers a unique approach to controlling and utilizing the body in different sociocultural contexts: the religious model emphasizes the subjugation of the body to spiritual norms, while military and sports models focus on discipline and external or internal coercion. The consumerist model views the body as a commodity or capital subject to manipulation to achieve economic and social goals.

Conclusions. It has been found that the processes of control and regulation of corporeality in society are constantly evolving, reflecting changes in the value systems and social practices. The influence of modern consumer culture, which turns the body into an object of manipulation and capitalization, has been assessed, requiring further comprehensive study, considering the impact of digital and biotechnological processes on these transformations.

Keywords: body, bodily practices, simple sociology, classical sociological theories, control, coercion, regulation of the body and corporeality

Тіло як соціальний конструкт: від протосоціології до класичних теорій соціальної взаємодії

Стаднік Оксана*Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (Київ, Україна)*

Анотація

Актуальність. Питання соціальної конструкції тіла та тілесності в сучасному соціокультурному середовищі стає все більш актуальним у контексті наукових досліджень, оскільки суспільство виробляє та регулює ставлення до людського тіла через механізми контролю, примусу та регулювання, які змінюються залежно від історичних та культурних умов. Соціологічне дослідження тілесності охоплює різні епохи й моделі дисциплінарного впливу, починаючи від релігійних парадигм і завершуючи постмодерністськими підходами, що робить це питання надзвичайно важливим для розуміння взаємодії людини та соціуму, особливо в рамках сучасних споживчих і культурних процесів.

Метою статті є здійснення комплексної систематизації та аналізу концептуальних моделей тіла, які розглядають його як об'єкт соціального контролю, примусу та регулювання, з акцентом на еволюцію цих підходів, починаючи з релігійних та військових парадигм і завершуючи сучасними консьюмеристськими та кібернетичними уявленнями про тіло. Особливу увагу приділено механізмам соціального конструювання тіла, які змінювалися протягом різних історичних періодів, відображаючи соціокультурну динаміку та вплив на сучасні уявлення про тілесність.

Результати. В ході дослідження було виявлено та систематизовано основні моделі соціального контролю над тілом, зокрема релігійна, військова, спортивна та консьюмеристська. Встановлено, що кожна з цих моделей пропонує унікальний підхід до контролю і використання тіла в різних соціокультурних контекстах: релігійна модель підкреслює підпорядкування тіла духовним нормам, військова та спортивна моделі акцентують увагу на дисципліні й зовнішньому або внутрішньому примусі, тоді як консьюмеристська модель розглядає тіло як товар або капітал, що підлягає маніпуляції для досягнення економічних та соціальних цілей.

Висновки. З'ясовано, що процеси контролю та регулювання тілесності в суспільстві постійно еволюціонують, відображаючи зміни в системі цінностей і соціальних практиках. Оцінено вплив сучасної споживчої культури, яка перетворює тіло на об'єкт маніпуляцій та капіталізації, що вимагає подальшого комплексного вивчення з урахуванням впливу цифрових та біотехнологічних процесів на ці трансформації.

Ключові слова: тіло, тілесні практики, простосоціологія, класичні соціологічні теорії, контроль, примус, регулювання тіла та тілесності

Стаття надійшла / Article arrived: 17.10.2024

Схвалено до друку / Accepted: 17.12.2024

Вступ.

В сучасних соціокультурних умовах, де тіло перестає бути виключно біологічним феноменом і набуває значення соціального конструкту, питання тілесності стають важливим об'єктом наукового дослідження, оскільки саме через механізми соціального контролю, примусу та регулювання суспільство формує уявлення про тіло, його функції та місце в соціумі. Історично тілесність завжди перебувала під впливом різноманітних соціальних інститутів, зокрема релігійних, військових, спортивних та економічних, які встановлювали норми та правила ставлення до тіла, контролювали його фізичні прояви та поведінку. У релігійних парадигмах тіло часто розглядалось як об'єкт підпорядкування вищим духовним цінностям, тоді як у військових і спортивних моделях акцент робився на дисципліні, контролі та максимізації його функціональних можливостей для досягнення певних соціальних цілей.

Сучасні наукові підходи до тілесності відходять від традиційного механістичного розуміння тіла як суто біологічного об'єкта і все частіше трактують його як складний соціальний та культурний феномен, що формується через процеси взаємодії з соціумом та піддається постійному впливу з боку цифрових, технологічних та економічних змін. У зв'язку з цим виникають нові форми соціального контролю та маніпуляцій тілом, особливо в контексті глобальної споживчої культури, яка капіталізує тіло як товар і піддає його постійній модифікації через косметичні, медичні та біотехнологічні інтервенції.

Відповідно, аналіз соціального конструювання тіла потребує міждисциплінарного підходу, що охоплює не лише соціологічні та культурологічні аспекти, але й враховує вплив технологічних досягнень на сучасні уявлення про тіло та його місце в соціальному просторі. Вивчення цих процесів є необхідним для розуміння того, як суспільство формує та регулює тілесність, які механізми контролю застосовуються на різних історичних етапах та як ці процеси впливають на сучасне сприйняття тілесності у контексті глобальних соціокультурних змін.

Метою статті є здійснення комплексної систематизації та аналізу концептуальних моделей тіла, яке розглядається як об'єкт соціального контролю, примусу та регулювання в різних історичних і культурних контекстах. Увага приділяється еволюції підходів до тілесності, починаючи з релігійних, військових та спортивних парадигм, які передбачали підкорення тіла вищим духовним чи соціальним цілям, і до сучасних моделей, де тіло розглядається як капіталізований об'єкт у межах споживчого суспільства та підлягає маніпуляціям через технологічні, медичні й косметичні засоби.

Стаття досліджує, як механізми соціального конструювання тіла еволюціонували під впливом змін у суспільних цінностях та соціальних практиках,

і як ці зміни відображаються у сучасних підходах до тілесності, де ключову роль відіграють цифрові та біотехнологічні процеси. Аналізуються нові форми контролю над тілом, які виникають в умовах сучасної споживчої культури, що ставить тіло в центр економічних та соціальних взаємин, відкриваючи нові можливості для його маніпуляції та регуляції.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Теоретико-соціологічний підхід до тілесності ґрунтується на розвитку класичної раціональності, яка характеризувалася кількома ключовими аспектами: континуальне розуміння тілесності, включення тіла в систему культурних артефактів, а також позиціонування тілесності як елементу, залежного від соціальної дійсності, що відображає культурні образи людей та соціальних груп у їхньому ціннісному, інтелектуальному та соціально-практичному контексті.

В класичній грецькій філософії зустрічаються протомодерні елементи, де підкреслюється єдність розумного, доброго та прекрасного у тілі та тілесності. Тіло розглядається як вираз мікрокосму, що відображає розумність архітектури та естетичну досконалість макрокосму і демонструє синтез логічного, етичного та естетичного рівнів розуміння тілесності. У цьому контексті людське тіло та тілесність сприймаються не як самоцінні утворення, а як прояви розумного, доброго та красивого, які акумулюються в концепції калокагатії – єдності мудрості, знання, добра та краси.

У працях Платона простежується поділ людської душі на вищі та нижчі частини. Використовуючи колісничу метафору, Платон представляє ці частини душі як двох коней: чорного та білого, де білий кінь символізує безсмертну душу, що не піддається тлінню, на відміну від тіла (Платон, 2021). Тіло у Платона ототожнюється з множинними людськими пристрастями та потягами, а його найвищою чеснотою вважається підкорення вольовій та розумній частині душі. Тіло постає як втілення нерозумності та безвольності, що обґрунтовує необхідність його контролю, регулювання, структурування та упорядкування.

У християнській антропології тіло розглядалося як плоть – тваринна основа людини, що потребує обоження та спасіння. Біблійне уявлення про створення тіла через вдмухування Духу в земний порох демонструє тіло як божественний прототип, що несе на собі відбиток Бога-Творця і є храмом Його присутності (Стареprav, 2023). Проте паралельно з цим формується антитетична парадигма демонізації тіла, в якій воно розуміється як «гніздовисько демонів» і є джерелом гріховності (Павлишин, 2022).

У середньовічному філософському дискурсі домінує соматофобія – сприйняття тіла як носія гріховних потягів. Тут тіло підпорядковується духовності й душевності, що етично обґрунтовується

через його пристрасну та порочну природу. Ці ідеї продовжували своє існування в етиці аскетизму та дисциплінарній репресії щодо тіла, які посилювалися в період Реформації (Schilling, 2014). В лютеранстві та кальвінізмі наголошувалося на важливості обмеження тілесних потреб в ім'я праці як засобу спокути, що також сприяло формуванню дисциплінарного підходу до контролю тіла (Wolgast, 2011).

У раціоналістичній та емпіричній філософії Ф. Бекон, Р. Декарт, Т. Гоббс (Рассел, 2024) тіло розглядається як механізм або машина, знання про яку формується на основі досліджень у природничих науках, таких як біологія, анатомія та медицина. Подібний натуралістичний підхід також простежується у працях Ж. Ламетрі, І. Канта, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, П. Прудона та К. Маркса (Рассел, 2024). У класичному дискурсі тілесності тіло відділяється від культури та розглядається як частина природи, що протиставляється культурним смислам та історичним процесам. Це протиставлення породжує раціоналізацію тіла в умовах капіталістичної цивілізації, де тіло перетворюється на додаток до машинної індустрії та системи поділу праці. Відповідно, індустріалізація створює попит на певні спеціалізовані функції тіла та інтелекту.

Реабілітація тілесності почалася з відмови від секулярного натуралізму картезіанського дуалізму тіла і душі. У межах цього процесу виникли дві парадигми: антисциєнтистська (іраціоналістична) та структурно-символічна. Антисциєнтистська парадигма ставить акцент на тілесності як інтегральній частині людського буття, заперечуючи протиставлення природного і надприродного. Структурно-символічна парадигма розглядає тіло як соціальний об'єкт, що підпорядковується культурним і символічним структурам. Ці процеси підпорядкування та приборкання тілесності, характерні для соціального теоретизування, знайшли своє продовження в працях Лютера та Кальвіна, а також у дослідженнях таких соціологів, як М. Вебер (Вебер, 1994).

Окремі аспекти соціального конструювання тіла досліджувалися у феноменологічній соціології та постмарксистському структуралізмі, що використовують поняття «габітуалізація» та «узвичаєння», і відображають тіло як елемент соціального простору (Bourdieu, 1984). Феноменологічні підходи до тілесності, зокрема у працях М. Хайдеггера та М. Мерло-Понті, наголошують на деперсоналізації тіла, яке не належить суб'єкту. Тіло виступає як об'єкт сприйняття, а не контролю, що перетворює його на «логос естетичного світу» (Sigrist, 1995, p.1122-1126). Ці ідеї продовжують розвиватися в антропологічних та психоаналітичних дослідженнях тілесності.

Класичні філософські та соціологічні концепції формували ставлення до тіла через призму контролю,

примусу та регулювання. Сучасні теоретичні підходи зміщують акцент на культурну та символічну конструйованість тілесності. Від механістичного та натуралістичного розуміння тіла здійснюється перехід до його сприйняття як носія соціальних і культурних значень, що формується через взаємодію з іншими та суспільством загалом. Це відображає еволюцію наукового дискурсу щодо тілесності – від об'єкта контролю до складного соціального конструкту, інтегрованого в культурні та комунікативні процеси.

В сучасному українському науковому просторі соціологія тілесності, у поєднанні з соціологією візуальних образів та візуальною аналітикою, представлена працями дослідників Ю. Романенка (2014), І. Святненка (2013), М. Ольховик (2018), А. Возного (2019), О. Голинка (2022). Вони розробляють власні версії соціокультурного розуміння проблематики тілесності, наголошуючи на її інтегрованості в культурне середовище та на проекції культури у всіх проявах тілесності. За їхнім поглядом, ці прояви «прочитуються» у тілесності через відповідні символи, що відповідають певним нормам та закономірностям.

Результати дослідження.

Сучасні науковці розглядають тілесність як рекурсивну ідентичностей, які утворюють ієрархію та виступають у вигляді матриці ідентичностей. Ця матриця рекурсивно відтворюється в релігійній, етнічній, соціальній, професійній, сімейній та гендерній ідентичностях, а також у відповідних їм тілесних сигніфікантах. Відповідно до структуралістського психоаналізу, кожна з ідентичностей проектується на певний сегмент тіла та тілесності у вигляді ізоморфних символів або образів (Evans, 1995). Ці проекції є складно опосередкованими і можуть бути «прочитаними» на основі відповідної мови ідентифікації. Розвиваючи ідею Ж. Лакана про те, що психіка через тіло транслює назовні різноманітні культурні та соціальні сенси, Ю. Романенко стверджує, що тіло та тілесність утворюють взаємопов'язані тексти. Ці тексти створюються суб'єктами як свідомо, так і несвідомо, з різними мотивами. Несвідоме "прописування" тексту тіла виявляється більш правдивим порівняно з текстами, створеними свідомо (Романенко, 2014).

У структуралістській візуальній аналітиці підтверджується лаканівська ідея тіла та тілесності як мови та мовлення (Brown, 1966). «Мову» тіла утворюють культура та суспільство, а «мовлення» – психіка і власне тілесність. Суб'єкт може виражати себе тілесно на трьох рівнях: індикативному (несвідоме повідомлення), інтерактивному (свідоме транслювання та управління меседжами) та програмуючому (орієнтація на "бажання Іншого" за логікою Ж. Лакана) Структурний психоаналіз Ж. Лакана дає змогу концептуалізувати тіло через теорію «стадії дзеркала» (Lacan, 1992). Тіло розглядається

як «монітор бажань», на якому відображаються базові соціокультурні значення. Несвідомі тілесні бажання є сутністю людського життя і основною проблемою психоаналізу. За Лаканом, бажання не пов'язане з конкретним об'єктом, а спрямоване на бажання іншого. «Кожна людина бажає бажати, бажає бути бажаною і прагне, щоб її бажання було бажаним. Сутність бажання дорівнює «бажанню Іншого»» (Ласан, 2002). У тілесності закладена воля до оволодіння відчуженим, прагнення увійти в об'єкт бажання, здійснюючи акт трансгресії та трансценденції. Це корелює з гегелівськими поняттями «опредметнення» та «розпредметнення».

Неомарксистська школа соціології підходить до питання людських бажань через призму соціальних взаємодій та колективної свідомості, зосереджуючись не стільки на фізіологічних потребах, скільки на бажаннях, що формуються в контексті стосунків з іншими людьми. В основі цієї ідеї лежить поняття, що людина прагне не лише задоволення своїх потреб, але і визнання з боку інших. Тобто, бажання спрямоване не просто на якийсь об'єкт, але й на визнання цього бажання іншою людиною або соціальною групою (Scott & Morgan, 1993).

Цей підхід можна легко проілюструвати на прикладі повсякденних соціальних взаємодій. Жінка, яка наносить макіяж, може робити це не лише для себе, але й для того, щоб створити певний образ, який буде привабливим для інших, отримати схвалення чи викликати захоплення. Чоловік, який купує дорогий автомобіль, часто прагне не просто володіти автомобілем заради комфорту або швидкості, але також для того, щоб справити враження на інших, демонструючи успіх або статус. Центральною ідеєю є «транспозиція суб'єкта», тобто процес, коли людина починає дивитися на себе очима інших. Це явище пов'язане з соціальною ідентичністю, оскільки наше уявлення про себе формується значною мірою через те, як нас сприймають інші. Ми постійно прагнемо віддзеркалювати бажання інших і змінювати свої дії, щоб відповідати очікуванням оточуючих. Через цей механізм ми починаємо усвідомлювати своє тіло як завершене ціле, яке знаходиться в постійному діалозі з соціальним середовищем.

Теоретично це можна описати через метафору тіла як «тексту», який існує в трьох вимірах: фізичному, семіотичному та уявному. Фізичний вимір – це те, що можна побачити і відчути: реальні параметри тіла, його форма, рухи. Семіотичний вимір – це спосіб, у який тіло представляється за допомогою мови та символів, як воно описується в суспільстві. Уявний вимір – це наша уява про тіло та те, як інші уявляють і сприймають його. Цей уявний образ може або збігатися з реальним тілом, або відрізнятися від нього, залежно від того, наскільки наші бажання співпадають з бажаннями Іншого – людини або соціальної групи, з якими ми взаємодіємо (Berger & Luckmann, 1966).

Наприклад, якщо людина прагне відповідати якимось ідеалам краси, нав'язаним суспільством, і її реальне тіло не відповідає цим стандартам, може виникнути дезінтеграція між тим, як вона бачить себе, і тим, як її бачать інші. У таких випадках тілесний образ не інтегрується з самосвідомістю, що може викликати психологічні конфлікти або відчуття відчуження від власного тіла. В рамках цієї теорії тілесність не є чимось статичним і незмінним, а постійно перебуває в процесі соціальної реконструкції. Вона формується не тільки на основі біологічних або фізичних характеристик, але також у результаті взаємодії з соціальним середовищем і віддзеркаленням бажань інших людей.

Формування «дзеркального тіла» передбачає наявність певного імагінального або віртуального прототипу, який є важливим для створення власного образу тіла. Відсутність такого прототипу може призводити до труднощів у формуванні самосвідомості, як це спостерігається, наприклад, при аутизмі. У таких випадках індивід не здатен сприймати себе через погляд іншого, що ускладнює розвиток уявного «Я». За концепцією Жака Лакана, перший образ тіла формується у дитини через взаємодію з батьками. Дитина, сприймаючи батьківські бажання, створює свій уявний образ через їх віддзеркалення. Важливим чинником тут є тілесні практики, які батьки застосовують під час догляду за дитиною.

Наприклад, уважний догляд, врахування комфорту та задоволення гедоністичних потреб дитини (як-от приємні дотики, турбота про фізичний стан) сприяють формуванню позитивного образу тіла і здорового самосприйняття. Натомість, насильство, аб'юз або інші негативні дії з боку вихователів здатні викликати протилежний ефект. У такій ситуації дитина сприймає своє тіло негативно, що блокує можливість інвестувати емоційну енергію у формування позитивного образу. Валентність емоційних інвестицій відіграє ключову роль у тому, чи буде тіло сприйматися позитивно чи негативно. Якщо дитина отримує позитивний досвід догляду, адекватне харчування та комфортні умови, це сприяє формуванню позитивного тілесного образу.

Навпаки, недбалий догляд, депривації або насильство призводять до негативного самосприйняття і можуть стати причиною розвитку аутизму чи «відключення» образу тіла від мови та уявного рівня. Лакан також вводить поняття «нарцисичного депозиту», який можна розглядати як своєрідний психічний ресурс або капітал (Ласан, 1992). Величина цього депозиту і його якісне наповнення визначають, наскільки позитивно або негативно людина сприймає своє тіло. Цей «депозит» виконує функцію психічного капіталу, який індивід може використовувати для інвестування в різні життєві проекти.

Ю. Романенко розвиває цю ідею, вводячи поняття «нарцисичної заможності», «нарцисичного банкрутства» та «дефіцитарності», що дозволяє аналізувати різні суспільства через їх модальні соціотипи (Романенко, 2014). В його концепції суспільство через свої інститути впливає на те, як соціальні групи накопичують позитивні або негативні лібідинальні інвестиції. Ці інвестиції, своєю чергою, формують модальні соціотипи, тобто типові соціальні характеристики, які відповідають певним ролям і очікуванням у суспільстві. Модальні соціотипи також впливають на траєкторії соціальної мобільності – тобто на те, як індивіди переміщуються у соціальних ієрархіях.

Концепт «нарцисичного депозиту» Ю. Романенка визначає як соціально детерміновану величину, яка базується на віддзеркаленнях, збережених у пам'яті індивіда. Від розміру цього депозиту залежить, чи буде людина відноситися до «нарцисичних багатіїв» або «нарцисичних банкрутів». Ті, хто мають високий нарцисичний депозит, зберігають автономність у своєму поведженні з тілом і демонструють більшу автентичність у сприйнятті себе, навіть у важких умовах депривації. Їхня нарцисична заможність дозволяє їм краще впоратися з викликами життя та виживання. Навпаки, «нарцисичні банкрути» виявляються більш залежними від зовнішніх чинників і часто схильні до тілесного самовідчуження. Це може призводити до психологічних труднощів, таких як шизоїдні або дисоціативні розлади, що пов'язуються з відчуттям відчуженості від власного тіла. Водночас, нарцисична заможність, за словами Романенка, більше притаманна істеричним та психопатичним типам характеру, які здатні краще адаптуватися до суспільних ролей і вимог. Тривога виступає важливим індикатором рівня нарцисичного депозиту. Чим вищий рівень нарцисичного банкрутства, тим більший рівень тривожності відчуває індивід, оскільки йому бракує впевненості в собі і він більше залежить від зовнішнього визнання та схвалення.

Висновки.

У соціологічному теоретизуванні різних епох, починаючи від протомодерну до постмодерну, тіло завжди було об'єктом дисциплінарних практик та

етичної репресії. З часом у соціології сформувалися чотири основні моделі дисциплінарного конструювання та контролю тіла: релігійна, військова, спортивна та консьюмеристська. Релігійна модель базується на підпорядкуванні тіла релігійно-етичним нормам, де тіло розглядається як щось нижче порівняно з душею та духом. Через аскетичні практики та релігійні обмеження тіло зазнає репресії, що часто супроводжується соматофобією – страхом перед тілесністю – та в деяких релігійних системах навіть демонізацією тіла. Військова модель дисциплінування тіла вирізняється механістичним підходом, де тілесність піддається примушенню до виконання певних дисциплінарних практик. Основний акцент робиться на формуванні командної гнучкості та підпорядкованості тіла дисциплінарній владі. Тіло в цій моделі розглядається як інструмент, що має бути максимально пластичним для досягнення військових цілей. Спортивна модель близька до військової, але замість зовнішнього примушення, характерного для військової дисципліни, акцентується на внутрішньому (само)примушенні. В обох моделях основою репресії тіла є маскуліність, що стає ключовим елементом у процесі тілесного конструювання. Консьюмеристська модель виникає в умовах ринкової економіки та ліберального суспільства, де тіло сприймається як товар і капітал. Ця модель передбачає капіталізацію тілесності через контроль над різними параметрами тіла – вагою, м'язовою рельєфністю, розвитком окремих частин тіла, контролем сексуальних потреб, а також медикаментозне управління тілесними процесами. У цій моделі тіло перетворюється на об'єкт, яким можна маніпулювати і використовувати для досягнення економічних цілей, що відображає потреби ринкових відносин і прагнення до самореалізації через зовнішній вигляд.

Таким чином, кожна з цих моделей репрезентує різні способи приборкання та конструювання тіла в залежності від соціальних, економічних та культурних контекстів. Кожна модель передбачає свій підхід до того, як тіло сприймається та використовується індивідами і суспільством в цілому, що підкреслює важливість тілесності як соціального і культурного об'єкта.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Вебер, М. (1994). *Протестантська етика і дух капіталізму*. Київ: Основи.
- Возний, А. П. (2019). Тілесність людини як феномен її фізичного вдосконалення. Інноваційні технології в системі підвищення кваліфікації фахівців фізичного виховання і спорту. *VI Міжнародна науково-методична конференція*, м.Суми, (с. 83-86).
- Голинко, О. В. (2022). Пластичність ідентичності та тілесність у постмодерній культурі. *Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*, (176), 128-135. Відновлено з <https://pub.chnpu.edu.ua>
- Ольховик, М. В. (2018). Тілесність як медійний інструмент у реалізації постмодерних цінностей. *Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*, 164, 96-98.
- Павлишин, Н. (2022). *Людина на образ і подобу Бога та питання еволюції*. Відновлено з <https://dyvensvit.org/statti/1033227/>
- Платон. (2021). *Держава. Бібліотека античної літератури*. Київ: Апріорі.

- Рассел, Б. (2024). *Історія західної філософії*. Київ: Фоліо.
- Романенко, Ю. В., Святненко, І. О., & Зінченко, А. А. (2014). *Візуалізації в медійно-комунікаційному просторі: соціо-системологічний підхід*. (Монографія). Київ: Видавничо-поліграфічний центр Інституту міжнародних відносин.
- Святненко, І. О. (2013). Тілесність як об'єкт соціального програмування: до постановки проблеми. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 4(96), 89-92. Відновлено з <https://grani.org.ua/index.php/journal/issue/view/76>
- Стареправ, Н. (2023). Святість людського тіла у трьох релігіях. Український католицький університет. *V Міжрелігійний симпозіум «Святість людського тіла»*. Відновлено з <https://ucu.edu.ua/news/svyatist-lyudskogo-tila-u-troh-religiyah/>
- Berger, P., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor Books, Random House.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Brown, N. O. (1966). *Love's Body*. New York: Random House.
- Evans, D. (1995). *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*. London and New York: Routledge.
- Lacan, J. (1992). *Seminar of Jacques Lacan: The Ethics of Psychoanalysis, 1959–1960*. New York, NY: W.W. Norton. Retrieved from <https://archive.org/details/seminarofjacques0000lacan>
- Lacan, J. (2002). *Écrits: A Selection*. New York, NY: W.W. Norton. Retrieved from https://archive.org/details/lacan-ecrits_202002
- Schilling, H. (2014). *Martin Luther: Rebel in a Time of Upheaval*. München: C.H. Beck.
- Scott, S., & Morgan, D. (1993). *Body Matters: Essays on the Sociology of the Body*. London: Falmer Press.
- Sigrist, C. (1995). Sozialanthropologie. In J. Ritter & K. Gründer (Eds.), *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Band IX, pp. 1122-1126.
- Wolgast, E. (2011). Calvinismus und Reformiertentum im Heiligen Römischen Reich. In I. Dingel & H. J. Selderhuis (Eds.), *Calvin und Calvinismus: Europäische Perspektiven*, (pp. 23-45). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

REFERENCES

- Berger, P., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor Books, Random House.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Brown, N. O. (1966). *Love's Body*. New York: Random House.
- Evans, D. (1995). *An Introductory Dictionary of Lacanian Psychoanalysis*. London and New York: Routledge.
- Golinko, O. V. (2022). Plasticity of Identity and Corporeality in Postmodern Culture. *Scientific Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T. G. Shevchenko*, (176), 128-135. Retrieved from <https://epub.chnpu.edu.ua>
- Lacan, J. (1992). *Seminar of Jacques Lacan: The Ethics of Psychoanalysis, 1959–1960*. New York, NY: W.W. Norton. Retrieved from <https://archive.org/details/seminarofjacques0000lacan>
- Lacan, J. (2002). *Écrits: A Selection*. New York, NY: W.W. Norton. Retrieved from https://archive.org/details/lacan-ecrits_202002
- Olkhovik, M. V. (2018). Corporeality as a Media Tool for Realizing Postmodern Values. *Scientific Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after T. G. Shevchenko*, (164), 96-98.
- Pavlyshyn, N. (2022). *Man in the Image and Likeness of God and the Question of Evolution*. Retrieved from <https://dyvensvit.org/statti/1033227/>
- Plato. (2021). *The Republic. Library of Ancient Literature*. Kyiv: Apriori.
- Rassel, B. (2024). *History of Western Philosophy*. Kyiv: Folio.
- Romanenko, Yu. V., Svyatnenko, I. O., & Zinchenko, A. A. (2014). *Visualizations in the Media-Communication Space: Socio-Systemological Approach*. (Monograph). Kyiv: Publishing and Printing Center of the Institute of International Relations.
- Schilling, H. (2014). *Martin Luther: Rebel in a Time of Upheaval*. Munich.
- Scott, S., & Morgan, D. (1993). *Body Matters: Essays on the Sociology of the Body*. London: Falmer Press.
- Sigrist, C. (1995). Social Anthropology. In J. Ritter & K. Gründer (Eds.), *Historical Dictionary of Philosophy*, (Vol. IX, pp. 1122-1126).
- Starapraw, N. (2023). The Holiness of the Human Body in Three Religions. *V Interreligious Symposium «The Holiness of the Human Body»*. Ukrainian Catholic University. Retrieved from <https://ucu.edu.ua/news/svyatist-lyudskogo-tila-u-troh-religiyah/>
- Svyatnenko, I. O. (2013). Corporeality as an Object of Social Programming: On the Problem Statement. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 4(96), 89-92. <https://grani.org.ua/index.php/journal/issue/view/76>
- Voznyi, A. P. (2019). Human Corporeality as a Phenomenon of Its Physical Perfection. Innovative Technologies in the System of Professional Development of Physical Education and Sports Specialists. *VI International Scientific-Methodical Conference, Sumy*, (pp. 83-86).
- Weber, M. (1994). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Kyiv: Osnovy.
- Wolgast, E. (2011). Calvinism and Reformed Tradition in the Holy Roman Empire. In I. Dingel & H. J. Selderhuis (Eds.), *Calvin and Calvinism: European Perspectives*, (pp. 23-45). Göttingen.